DT Lördag 8 juni 2019

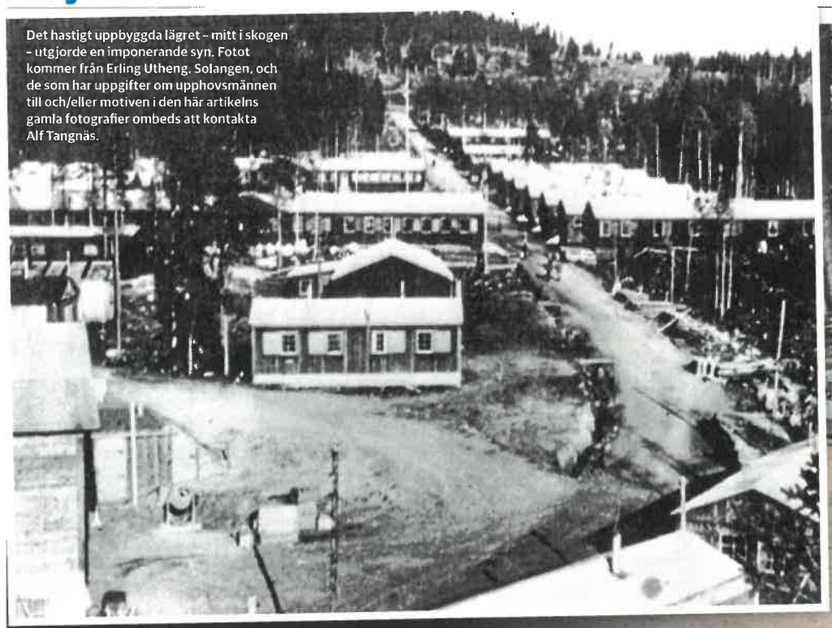

Det hastigt uppbyggda lägret – mitt i skogen – utgjorde en imponerande syn. Fotot kommer från Erling Utheng, Solangen, och de som har uppgifter om upphovsmännen till och/eller motiven i den här artikelns gamla fotografier ombeds att kontakta Alf Tangnäs.

De mångsidiga kraftkarlarna Tommy Syvertsen och Gossas Sven-Olle Axelsson har ordnat en minnessten på en sockel samt ett bord, några bänkar och en eld.

Här skolades norska motståndsmän – i Dalarnas skogar

Norrmännen uppställda vid Dala-Järna järnvägsstation inför hemfärden.

Försvarsministern inviger på söndag

■ På söndag klockan 13 avtäcks minnesstenen med tal av Sveriges försvarsminister Peter Hultqvist (S).

■ Även Leksands kommunalråd Ulrika Liljeberg (C), författaren och journalisten Anders Johansson, Dala-Floda intresseförenings och Gagnefs kommuns Alf Johansson, representanter för lägren i Skeberg, Bäckehagen och Furudal, norska veteraner och Floda spelmanslag deltar. Alf Tangnäs är konferencier.

■ Redan på lördag, med start klockan 13, firar Norskt Veteranmuseum i Furudals bruk 25-årsjubileum med tal av Riksidrottsförbundets ordförande, förre rikspolischefen Björn Eriksson, och Johan Martin Welhaven, chef för åklagarmyndigheten i Inlandet Polisdistrikt.

■ Andra medverkande i Furudal är författaren Jörn Bue Olsen, Nedansiljans blåsare, Fällmans ukuleleorkerster och Gossas Sven-Olle Axelsson.

Sven-Olle och Tommy har gjort en portal efter ett foto av den ursprungliga portalen vid infarten till Läger 4 Älgberget. Bokstäverna och siffrorna i monogrammet står för Norges kung Haakon VII.

Kriget är slut och norrmännen i lägret har ställt upp sig inför resan hem till Norge. Foto från Odd Bugge, Tönsberg.

Lägrets så kallade Långa hus. Foto från Dalregementet.

ÄLGBERGET Här utbildades motståndsmän och saboterare. Som mest bodde 1 200 personer i Läger 4 Älgberget i skogen mellan Dala-Floda, Dala-Järna och Leksand.

Nu, efter 75 år, lyfts den då så hemliga historien – med ett helt samhälle och banor för övning i skytte, handgranatkastning, och sprängning – upp i ljuset.

Det är längesen, men ändå nära, levande, skrämmande – och faktiskt också hoppingivande.

Övertäckt av mossa, lavar, gräs, sly, skog och glömska vilar en historia om krig och fred, om skräck och relativ trygghet, om hat och kärlek och om hopplöshet och framtidstro.

Platsen är Älgberget, året är 1943 och världen står i brand.

Under 1940-talets första år har entreprenören Bäck Daniel Danielsson (1883–1946) från Leksand byggt en skogshuggarförläggning på bergssluttningen. Veden körs till Dala-Floda järnvägsstation för vidare transport till Stockholm, där den används för uppvärmning av bostäder och som bränsle i gengasdrivna fordon.

Men redan i april 1940 har Tyskland invaderat det neutrala Norge, som förblir ockuperat fram till krigsslutet i maj 1945.

Efter invasionen 1940 ser 16-årige Stein Larsen i Törberget i västra Trysil Kung Haakon och kronprins Olav fly i bil i riktning mot Sverige. Händelserna finns med i den norska filmen ”Kungens val” från 2016.

– Nazistledaren i byn informerade tyskarna och en stund senare kom bombplan över grannbyn Nybergsund, på jakt efter kungen och kronprinsen, har Stein berättat.

Kungen undkom som genom ett under bomberna och kungafamiljen klarade sig till Sverige. Haakon, som kom att bli en symbol för det norska motståndet, fördes tillsammans med kronprinsen till det relativt säkra England.

1942 kallas Stein Larsen, som hunnit bli 18 år, och hans bäste kamrat, Alf Kjaernet, till förhör. Några tyskar att har sett att Stein och Alf bär gem på bröstfickorna. Gemet, en norsk uppfinning som patentregistrerats i Tyskland, är en symbol för norsk sammanhållning.

Kamraterna döms till ”arbetstjänst”, men lyckas fly till Sverige – genom att skida i samma spår som en tysk gränspatrull. Tillsammans med Steins äldre bror Helleik, som deltagit i striderna mot tyskarna, hamnar de via flera läger i Dala-Floda, där de bland annat deltar i anläggandet av en väg till Älgberget.

I Dala-Floda och främst i Älgbergslägret får många norska flyktingar en fristad – och utbildning för att återvända till hemlandet och genom bland annat sabotage kämpa mot ockupationsmakten.

Många träffar också unga kvinnor från de omgivande samhällena, gifter sig och bildar familj. Det är visserligen en annan och senare historia, men en historia som förklarar den rika lokala förekomsten av namn som Tangnäs, Syvertsen, Hybertsen, Aastad, Larsen, Johannesen, Bergesen, Naesvold, Laend, Pettersen, Simensen och Skogvold.

Stein Tangnäs i berättartagen år 1999.

Stein och Helleik blir kvar i Dala-Floda och efter kriget kommer även deras systrar Helga och Liv till bygden, där de blir kvar livet ut.

Och när Stein och hans Karin får en son döps han – inte helt oväntat med tanke på Steins barndomskamrat och vän under flykten – till Alf.

Han – Alf Tangnäs – har under stora delar av sitt liv verkat som kulturvårdare i Dalarna och är också Älgbergsprojektets administratör.

I slutet av 1943 hyr Bäck Daniel ut sin skogshuggarförläggning till Norska legationen. På kort tid byggs något som liknar en dåtida stad upp på Älgbergets sydvästsluttning, ett helt samhälle med ett 100-tal byggnader; bland annat bostadsbaracker, matsal, sjukstuga och tandläkarmottagning.

Och självfallet – annars vore det ofullständig norsk historia – en skidhoppbacke på bergets östsluttning.

Officiellt är Läger 4 en flyktingförläggning med utbildning av polistrupper. Men egentligen utbildar norska hemmafronten här infanterisoldater. I det näraliggande, mindre och ytterst hemliga Skebergslägret utbildas framtida motståndsmän, kommandosoldater och saboterare, som nattetid och i hemlighet övar på Älgbergsbanorna.

De utbildas i bland annat skytte, handgranatkastning, orientering, sprängteknik – sprängning av bland annat broar – och gerillakrig.

Som mest – under senare delen av 1944 – bor ungefär 1 000 framtida motståndsmän och 200 personal i den norska militäranläggningen.

Några av dem hinner också genomföra uppdrag i Norge, men efter krigsslutet får hemmafronten och de motståndsmän som utbildats i främst Sverige stor betydelse vid återuppbyggnaden av det krigshärjade landet.

Men en del sår tar tid att läka – om de någonsin läker.

När Stein Tangnäs på sin ålders höst – 75 år fyllda – berättade om sitt liv och summerade sina intryck, under ett föredrag i Flodahallen, handlade en del om landsförräderi, quislingar och sviken vänskap.

Stein berättade, med tårar i ögonen, om att en av hans barndomsvänner ställde sig på nazisternas sida, blev quisling och torterade – i byns paviljong – sina forna vänner.

Men han berättade också om det positiva välkomnande han, Helleik, Alf och många andra norrmän fick i Dala-Floda och andra delar av Dalarna. Och om den känsla av verklig frihet och glädje de här fick uppleva för första gången på länge.

– Det här är en del av vår gemensamma historia som vi inte får glömma, anser skidskytten, olympiern och kraftkarlen Gossas Sven-Olle Axelsson, Dala-Floda.

Tillsammans med Tommy Syvertsen, son till Egil som flydde till Sverige och hamnade i Läger 4, har han gjort en enastående och ideell insats för att lyfta fram resterna av den militäranläggning och ”stad” som norrmännen snabbt rev 1945.

Från vakttornet på Älgberget spanar Hans Öström, som var den legendariske Revolver-Harrys förste ombud och instruktör i Älgbergslägret. Revolver-Harry Söderman var initiativtagare och organisatör av de norska träningslägren i Sverige. Hans sekreterare var ingen mindre än författarinnan Astrid Lindgren.

De har, delvis inom ramen för ett LONA-projekt, där LONA står för lokalt naturvårdsprojekt, och i Leksands kommuns regi och med stöd av Dala-Floda intresseförening inlett arbetet med informationsskyltar och inte minst med att lyfta lägret ur grönskan och glömskan.

Via en grusgång ska besökare senare kunna ta sig ut i terrängen och se delar av övningsområdet, med banor, sprängplatser, skyttevärn och andra anläggningar, allt kompletterat med informationstavlor och ritningar över området.

Sven-Olle och Tommy har också vid uppfarten till berget rest en minnessten och en kopia av portalen – med Kung Haakon VII:s monogram.

Stenen, portalen och resterna av anläggningen minner om en tid av skräck, död och förintelse, men också om sammanhållning, kärlek och vänskap över alla gränser.

– Vi har alla mycket att lära av vår historia – på ont och gott, konstaterar Sven-Olle.

Text & foto
Kent Olsson
0241-105 80
kent.olsson@mittmedia.se